

Doc. Tamara Tkacz

Uniwersytet Humanistyczny w Zaporozżu (Ukraina)

Człowiek i społeczeństwo w rozwoju oświaty

UJĘCIE ZAGADNIENIA

Globalizacja kapitału, technologii informacyjnych, wpływów kulturowych sprzyjała wzrostowi zapotrzebowania nie tyle w ludziach „mających pewien zasób wiadomości”, ile w ludziach „rozumiejących”, zdolnych tworzyć nowe idee, formy i działania kulturalne. Na tym tle widzimy „wewnętrzną stratyfikację społeczeństwa według poziomu wykształcenia i doświadczenia zawodowego, co doprowadza do pojawienia się nowego typu napięcia i potencjalnie... do podziału władzy na kuli ziemskiej, ale już nie przez modele polityczne, a przez poziom kultury” (Fukujama, 1995 r). Taką myśl podziela rosyjski naukowiec P. G. Szczedrowicki, który stwierdza, że „współczesne społeczeństwo jest stratyfikowane... pod względem stosunku do informacji o sposobach i formach zastosowania w warunkach działalności i zasobów technicznych”.

Sytuacja współczesna w oświacie odznacza się tym, że tempo zmian historycznych uprzedza możliwości oświaty w asymilacji zmian i zabezpieczeń transmisji informacji.

ANALIZA BADAŃ WSPÓŁCZESNYCH

Wśród głównych wskaźników w problematyce oświaty współczesnej naukowcy nazywają pojęciem niezdolności, niedoświadczenia funkcjonalnego, tj. nieumiejętność pracownika w wykonywaniu efektywnie swoich funkcji zawodowych lub społecznych, nie zważając na otrzymane wykształcenie. To zjawisko jest nie tylko rezultatem boomu informacyjnego i informatyzacji, ale i gwałtownie wzrastającej dynamiki społecznej – rozwoju i zmiany technologii w przemyśle, zmian strukturalnych w rozwoju gospodarki, migracji ludności, zmian kontekstu społeczno-kulturalnego. Rezultatem jest „szybkie starzenie się” zdobytej wiedzy zawodowej i ogólnokształcącej, strata na ich aktualności. Absolwent nie

jest przygotowany do wymagań pracodawcy i potrzeb społecznych. Wynika potrzeba douczania się, permanentnego uczenia lub przeszkolenia w procesie działalności zawodowej i społecznej.

To sprzyjało rozwojowi idei nieprzerwanej trwałej oświaty masowej, jak i sposobu przezwyciężenia wynikłych problemów socjalnych i oświatowych. Ciągłe kształcenie się, które całkiem niedawno uważane było za pożądany, ale nie zawsze możliwy zamiar, dzisiaj przeobraziło się w potrzebę życiową w państwach wysoko rozwiniętych przemysłowo. Tradycyjna oświata, która dawała ogólne i zawodowe wykształcenie w pewnym czasie, teraz zamieniana jest na proces, który trwa do końca życia człowieka. On ciągle zmienia się według celu, treści, formy. Idea nieprzerwanego kształcenia się nie jest nowa. Jeszcze za czasów Platona wielcy myśliciele ludzkości pomyślność społeczeństwa wiązali z ideą ciągłego odnowienia wiedzy dla każdego członka społeczeństwa. I. Goethe na przykład sądził, że człowiek powinien „douczać się co każdych 5 lat.” Dawna idea nieprzerwanego kształcenia się była znowu „odkryta”, inaczej interpretowana i wzbogacona w epoce szczególnie szybkich przemian naukowo-technicznych, społeczno-kulturowych i ekonomicznych.

GLÓWNA IDEA EKONOMIKI WIEDZY

Problemy oświatowych systemów społeczeństwa współczesnego naświetliły nową sferę ekonomiki – ekonomikę wiedzy (knowledge economy). Ona uogólnia wybór kursu dla rozwiązania zagadnień i rozwoju systemów życiodajnych nieprzerwanego uczenia się w państwach rozwiniętych i państwach transformujących się.

Celem nowej ekonomiki oświaty jest rozwiązanie następujących problemów:

- Co ma przedsięwziąć system oświaty i edukacji narodowej, załączając formalne i nieformalne składniki, żeby stymulować wzrost ekonomiczny, opierający się na potencjale intelektualnym narodu?
- W jaki sposób państwa rozwijające się i państwa transformujące się mogą sprzyjać rozwojowi nieprzerwanego kształcenia się i jakich trudności zaznają w tym działaniu?
- Jaki styl kierowania w warunkach ograniczonych możliwości najbardziej sprzyja rozwojowi ciągłego kształcenia dla społeczeństwa ogółem, a w tym dla biedniejszych warstw ludności szczególnie?

GLÓWNE FUNKCJE EKONOMIKI WIEDZY

W podstawie knowledge-based economy leży realizacja idei i zastosowanie technologii, a nie wykorzystanie potencjału fizycznego, przeróbka surowca lub wykorzystanie taniej „roboczej siły”. Kształtowanie i zastosowanie wiedzy wymaga nowego poziomu jej jakości. Cykle twórcze są coraz krótsze, a zapotrzebowania innowacji coraz większe. Handel opanowuje rynek światowy, wskutek czego konkurencja wśród producentów jest coraz bardziej natężona.

Globalna knowledge-based economy wnosi zmiany w zapotrzebowaniu na światowym rynku kadr pracowniczych. Ona stawia przed członkami społeczeństwa nowe wymagania pod względem głębszej wiedzy i umiejętności dla zastosowania w życiu codziennym.

Spełnienie surowych wymagań jest niemożliwie bez nowego modelu oświaty i edukacji, modelu ciągłego kształcenia, u podstaw którego leży kształcenie się w ciągu całego życia, od dzieciństwa do emerytury. Nieprzerwane kształcenie ułatwia dostęp do nauki wtedy, gdy osiągamy określony wiek. Nieprzerwane kształcenie jest głównym decydującym czynnikiem w doskonaleniu kadr dla prowadzenia gospodarki globalnej. Ale nie jest jedynym celem. Z rosnącą rolą człowieka jako członka społeczeństwa, kształcenie podwyższa jedność społeczną, obniża poziom przestępczości i tworzy bardziej doskonały system rozdziału dochodów.

Dla państw rozwijających się i państw transformujących się występuje ryzyko odrzucenia od globalnej knowledge economy dlatego, że ich system oświatowy nie zabezpiecza studiującym niezbędnych umiejętności. Dla rozwiązania tego problemu trzeba przeprowadzić poważne zmiany. Potrzebne jest nauczanie, które koncentruje się na kształtowaniu, zastosowaniu, analizie i syntezie wiedzy i ma na uwadze uczenie się (w stylu współpracy) w przeciągu całego życia.

INTERESY CZŁOWIEKA

Wyraźnie wyznaczyła się wciąż rosnąca przepaść między kwalifikacjami ludzi a zapotrzebowaniem rynku, która prowadzi do „szybkiego starzenia się” wiedzy i umiejętności.

Szkolenie i przeszkolenie, odnowienie wiedzy i umiejętności staje się głównym zagadnieniem w potencjale konkurencyjnym jednostki, organizacji, narodu. Nieprzypadkowo naukowcy podjęli problem, że we współczesnym społeczeństwie na pierwszym miejscu występuje podział ludzi na wykształconych i nie-wykształconych. Aktywną jednostką działalności oświatowej staje się wtedy, gdy uświadamia sobie konieczność ciągłego zdobywania wiedzy, przyłączenia

się do kultury. To uświadomienie uwarunkowane jest jego potrzebą, u podstaw której znajdują się także sprzeczności:

Pierwsza grupa – uświadomienie dysproporcji między realnym poziomem wiedzy i niezbędnym dla skutecznej działalności zawodowej. W tym wypadku wykształcenie jest środkiem dla zachowania przez człowieka swego statusu społeczno-zawodowego.

Druga grupa – uświadomienie sprzeczności między realnym poziomem wiedzy a niezbędnym dla ogarnięcia występujących warunków społecznych działalności, dających możliwość zorientować się w ekonomicznych, politycznych, etnicznych i innych realiach jego życia.

Trzecia grupa – dążenie ludzi do pełnego uświadomienia sobie problemów noszących charakter globalny. Na ile by człowiek nie był zaangażowany w swoje codzienne sprawy, to jednak „wrywa się poza ściany swego izolowanego ja” (E. Fromm), zamyśla się nad szerokim kołem problemów globalnych, związanych z losem człowieka w zmieniającym się świecie.

Czwarta grupa – sprzeczności, wynikające z jednej strony z dążenia aby lepiej i głębiej poznać siebie, z drugiej – niedostatecznie rozwiniętym mechanizmem refleksyjnej kontroli, niemożliwością przewycięzania kryzysów życiowych.

Piąta grupa – sprzeczności między poziomem wiedzy i ukształtowanymi umiejętnościami człowieka z jednej strony i nowymi zagadnieniami, wynikającymi z zastosowania (na przykład informacyjnymi) nowych technologii. Ta sprzeczność pomaga ludziom w samodzielnym poszukiwaniu informacji, dążenie do twórczości i działalności naukowo-badawczej.

FORMY ORGANIZACJI OŚWIATY

Potrzeby i możliwości współczesnego świata wyznaczyły nowe podejście do oświaty. Cel oświaty – pomóc każdemu i być umiejętnym niezależnym badaczem, zdolnym do uczenia się w ciągu całego życia.

Centrum systemu oświaty jest uczeń, funkcją nauczyciela jest sprzyjanie procesowi poznawczemu. Takie podejście jest oparte na współczesnych badaniach mózgu i intelektu, i na przyznaniu, że każda osoba ma swój styl wychowania i nauczania. Formalne wykształcenie jest tylko fundamentem dla dalszego procesu kształcenia człowieka w ciągu całego życia. Dlatego człowiek powinien skoncentrować uwagę na rozwoju umiejętności takich jak: obcowanie, zdolność mówienia i słuchania, obcowanie niewerbalne, pisemne, elektroniczne i artystyczne; myślenie twórcze, które pozwala na uświadomienie ryzyka i błędów w procesie nauczania: zdolność poszukiwania, krytycznej oceny i wykorzystania

informacji; rozwiązania problemów różnymi sposobami, opanowania umiejętności pracy niezależnie od innych, umiejętność pracy w grupie, przyznawania indywidualnego wyróżnienia [8, s 5]. Czy zdolna jest formalna oświata własnymi sposobami i mechanizmami wykonać takie zadanie? Pojęcia „formalna oświata” i „nieformalna oświata” wyrażają dwa typy organizacji nauczania, które istotnie odróżniają się. Określenie formalnego i nieformalnego nauczania zawarte jest w Memorandum ciągłej oświaty Unii Europejskiej, gdzie wyróżniono trzy rodzaje działalności oświatowej:

1. Formalna oświata (ogólna średnia, średnia zawodowa, wyższa, zawodowa po ukończeniu wyższej uczelni, podwyższenie kwalifikacji i przeszkolenie specjalistów i kierowników z wyższym i średnim zawodowym wykształceniem na wyższych uczelniach, kursach podwyższenia kwalifikacji i przeszkolenia zawodowego), która kończy się otrzymaniem dyplomu lub atestatu.
2. Nieformalna oświata (zawodowe lub ogólnokształcące nauczanie na płatnych kursach, w centrum ciągłej oświaty dorosłych, w lektoratach i uczelniach) bez atestacji i wydania państwowych certyfikatów (dyplomów).
3. Nieformalna (incydentalna) oświata – nieuświadomione nauczanie podczas procesu jakiegokolwiek wpływu informacyjnego albo komunikatywnego, a także w codziennej działalności, bez wydania dokumentu, która odbywa się w organizacjach, klubach, kółkach, podczas zajęć z trenerem, korepetytorem. Nieformalna oświata to nasza indywidualna poznawcza działalność, która towarzyszy codziennie w życiu i nie musi być celowa. Incydentalna oświata (łac. *incident, incidentis* – ten, co się trafia), to nauka, która odbywa się codziennie, o każdej godzinie.

Organizacja nieformalnej oświaty samodzielnie inicjuje się u jednostki, która zamawia i aktywnie nabywa wiedzę. Motywacja takiej działalności polega na tym, że jednostka stara się nie tylko uświadomić zmiany, które zaszły w jakimś środowisku (zawodowym, społecznym itp.), ale i samej być źródłem tych zmian. Te zasady dają podstawę przypuszczać, że aspekt psychologiczny konieczności oświaty nieformalnej polega na tym, że jednostka nie jest przymusowo wciągnięta do procesu nauczania, a wybiera go na swoje życzenie. Ona czyni kroki progresywne, by podwyższyć swój poziom wykształcenia, odczuwając potrzebę rozwoju własnej osobowości. Właśnie o tym mówi ukraiński naukowiec – psycholog Jurij Szwałb, gdy rozpatruje problem aktywności człowieka, skierowanej na zmiany i transformację środowiska, w którym przebywa człowiek. Wpływ każdego człowieka czy grupy ludzi na wszystkie elementy środowiska od przyrodniczego do społecznie-politycznego i społecznie-ekonomicznego stał się tak znaczącym i oczywistym, że ignorować go już nie można.

POSTSCRIPTUM

Oczywiste jest, że oświata podlega poważnym zmianom, nabiera giętkości, przebudowuje swoje instancje, struktury, organizacyjne zasady, naukowe kursy, modele i formy organizacji nauczania, opanowując w tym celu nowe technologie informacyjne. Oświata powinna wyprzedzać ewolucje potrzeb człowieka i społeczeństwa i przygotować się do zaspokajania potrzeb dorosłych, zajmujących się odnowieniem wiedzy i umiejętności, przeorientowaniem i przeszkoleniem, rozwojem ich wspólnej kultury. Oświata w XXI wieku ma stać się obowiązkowym składnikiem projektu globalnego stałego kształcenia się wszystkich, ma występować jako kierująca siła, sprzyjać integracji do innych szczebli i form oświaty.

LITERATURA

- Всемирный доклад по образованию, 1998г.: Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО, 1998. – 175 с.
- Гроф С. Психология будущего: Уроки современных исследований сознания: Пер.с англ. С.Офертаса и О.Цветковой. –М.: ООО «Издательство АСТ» и др., 2003. - 458с.
- Дерябо С.Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания. – М. – Московский психолого-социальный институт, 1999. –310с.
- Коул М. Культурно-исторична психология: наука будущего. М.: Когито-Центр, ИП РАН, 1997.
- Максименко С.Д. Розуміння особистості як передумова екологізації життєвого простору// Збірник наукових праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К.: 2003, т.7, ч.1. - С.7-13.
- Ткач Т.В. Соціально-психологічний аналіз освітнього простору// Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К.: 2003, т.7, ч.1. - С.409-415.
- Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). – К.: Миллениум, 2003. -152с.

Man and Society in the Dynamics of Educational Continuum*Summary*

The process of globalization, information technologies, cultural influences increased the necessity of improving the existing system of education. In the 21st century education must be changed in order to forecast and satisfy growing people's needs. What is cru-

cial for the future society is of lifelong education as an integral component of the global project of life-wide learning for everybody. The following article considers the problem of lifelong learning in the knowledge economy, it's main aims, tasks, needs and functions are described.